

Ioana B N DUC
(Universitatea de Vest
din Timi oara)

Considera ii privind specificitatea terminologiei pedagogice (1886-1918)

Abstract: (Accounts on the Specificity of Pedagogical Terminology) Our paper proposes to highlight, from the perspective of “external” terminology, the specificity of pedagogy’s specialized vocabulary, based on the analyses of linguistic means of expression for specialized terms. Having a descriptive character, the research presents, on a syntagmatic axe, some pedagogical terms excerpted from Romanian media publication that appeared in Banat in the period 1886-1918.

Key words: Banat’s cultural space, pedagogical terminology, period 1886-1918, Romanian media publication, syntagmatic relations

Rezumat: Lucrarea noastr î i propune s eveden ieze, din perspectiva terminologiei „externe”, specificitatea vocabularului specializat al pedagogiei pe baza analizei unor mijloace de exprimare lingvistic a termenilor de specialitate. Având un caracter descriptiv, cercetarea prezint pe axa sintagmatic unii termeni pedagogici excerpta i din texte publicistice române ti ap rute în Banat, în perioada 1886-1918.

Cuvinte cheie: analiz sintagmatic , Banat, perioada 1886-1918, publicistic româneasc , terminologie pedagogic

Referindu-ne la spa iul cultural b n ean, trebuie s invoc m ideologia iluminist ca suport teoretic principal al continuit ii din gândirea pedagogic româneasc a epocii moderne i rezisten a prelungit a acesteia chiar i dup 1900, în Banat, ca i în Transilvania, de altfel.

Premisa interesului pentru metalimbajul pedagogic românesc b n ean, din perspectiva terminologiei «externe»¹, este reprezentat de faptul c acesta s-a structurat pe baza scrierilor didactice de popularizare, în contextul în care dezvoltarea nivelului de tiin ificitate al pedagogiei a fost un proces simultan cu acela al „lumin rii” poporului. Aadar lucrarea noastr se bazeaz pe un material faptic excerptat din scrieri din presa româneasc b n ean care se adreseaz cu inten ii didactice receptorilor (vezi *Izvoare*).

Terminologia pedagogic din presa din Banat, ca domeniul de investiga ie, poate fi descris ca limbaj cu un caracter compozit. Este format atât din elemente lexicale din limba comun utilizate cu alte semnifica ii în tiin , cât i din termeni tehnici care definesc elemente specifice, datorit caracterului practic al educa iei, termeni de circula ie interna ional , comuni mai multor limbaje tiin ifice², sau prelua i din alte domenii, precum

¹ Termenul este privit ca „element activ [...] care poate reda jocul dintre limb /cultur , limb /societate, limb /cunoa tere”. Vezi Angela Bidu-Vr nceanu, *Lexicul specializat în mi care. De la dic ionare la texte*, Bucure ti, Editura Universit ii din Bucure ti, 2007, p.23.

² Termenii care apar în mai mult decât într-un singur limbaj tiin ific se consider c apar în *lexicului tiin ific interdisciplinar* (LSI). Vezi Angela Bidu-Vr nceanu (coord.), *Lexic tiin ific interdisciplinar*, Bucure ti, Editura Unibuc, 2001, p. 13.

psihologie, logică, filozofie etc., pe care îi adaptează la propriile-i finalități. Migrarea termenilor dinspre științele socio-umane conexe înspre pedagogie este determinat extralingvistic și se manifestă în grade diferite, în funcție de obiectivele impuse de nivelul de înțelegere al domeniului.

În continuarea demersului, care se dorește a fi ilustrativ, ne vom opri asupra câtorva aspecte legate de comportamentul contextual al unor termeni pedagogici. În literatura de specialitate se admite ideea că „[...] în textele de largă circulație termenii pot avea libertăți sau alte preferințe contextuale. Acestea pot atrage modificări semantice («dinamica sensului»), iar raportarea nucleului «dur» specializat (sau existența unei medii semantice a lui) reprezintă un aspect de mare interes în analiza sintagmatică a diverselor terminologii. [...]»³. Drept urmare, prin investigarea sintagmatică vom încerca să urmărim contextele imediate în care apar unii termeni, din dorința de a le circumscrie sensul specializat. În acest fel vom evidenția specificul combinatoric al acestor termeni pedagogici în lanțul discursiv al actualizării lor contextuale.

Descrierea sintagmatică a unităților terminologice presupune precizarea formulelor morfo-sintactice în care se întâlnesc termenii pedagogici, cu variațiile de combinații: substantiv + adjectiv; substantiv + substantiv (în cazurile: Acuzativ, cu sau fără prepoziție, respectiv Genitiv).

În traseul nostru interpretativ ne vom referi la *metod*, termen de cultură generală, interdisciplinar, de circulație internațională. At.1757 (cf. TDRW). Et. gr./lat. *methodus* (cf. TDRW); DLR admite posibilitatea provenienței termenului din neogreacă sau latină, din fr. *methode* și germ. *methode*. N.A.Ursu menționează și rusă. Termenul este preluat din filozofie și adaptat finalităților pedagogice.

Pentru a desemna *maniera de a proceda (în procesul educativ)* apar sintagme terminologice bimembre libere, având următoarele formule sintactice:

1. N₁ + N₂

(Genitiv)

metodul propunerii: „materia Religiei trebuie aleasă și grupată, iar *metodul propunerii*⁴ întocmit după puterile sufletești ale colarilor și conform scopului care are ca obiect de învățământ în școală” (FD, 1909);

metodul instruirii: „*metodul instruirii* în geografie poate fi: analitic, sintetic și grafic” (ARÎSCDC, 1899);

2. N₁ + Prep. + N₂

(de) (Acuzativ)

metod de învățământ: „După acest *metod de învățământ*, când vom să facem colariului cunoscut un lucru îi arătăm mai întâi lucrul acela prin obiecte de înțelegere.” (FD, 1887);

metod de propunere: „recenziunile făcute asupra examenelor, iar în special asupra înțelegerii înțelesului sub decursul examenului, asupra *metodului de propunere* și a răspunsurilor elevilor” (FD, 1888, 1892, 1897, ARÎSCDC, 1899 ED, 1909).

³ Idem, *Neologia semantică în lexicul specializat*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, fasc. XXIV, an III, nr. 2(4), 2010, p.177.

⁴ *A propune*, termen specific terminologiei pedagogice benigne, desemnează conceptul de *transmitere sistematică a cunoștințelor*, fiind sinonim cu *a predă*. Este atestat cu acest sens în 1821, an în care a apărut lucrarea lui Constantin Diaconovici Loga, *Chiemare la țipărie a rilor românești*, tipărită la Buda. TDRW nu a înregistrat acest sens. Cf. DA < lat. *proponere*, fr. *proposer* (după *pune*).

Liviu Groza menționează că „pe măsură ce noul concept devine familiar și în măsura în care el este frecvent denumit, se va crea un cuvânt nou, mai scurt, mai „economic”, care să înlocuiască sintagma, conform legii minimului efort”⁵. Astfel *metodul propunerii/metod de învățământ* a devenit *metod*: „e adevărat că *metodul* cel bun va ajunge cunoscut de toți învățătorii” (FD 1889, 1899, 1908, 1909, 1912, 1917; ED, 1909, 1914);

Privind diacronic această terminologie observăm evoluția conceptual-semantică a domeniului. Tendința de specializare a pedagogiei este evidentă prin conturarea subdomeniului *methodica*: „Methodica ne învață a ceti, a scrie, a socoti, a cunoaște sânta Lege și limba mamei, a cunoaște lumea și în elepește a gândi și judeca.” (PPM, 1818). În dicționarul lui Scriban este definit ca „parte a unei științe care se ocupă de metoda ei”. Atunci în 1818 (cf. DA < germ. *Methodik*, rus. *Metodika*; TDRW < germ. *Methodik*; DER nu înregistrează acest termen. Indicii referitoare la evoluția conceptual-semantică a subdomeniilor apar în presă. Sintagma *metodica special* este definită: „știința care ne arată materia și metoda de propunere al acestei materii, pentru ca să se poată realiza scopul, se numește *Metodica special*” (FD 1899). De asemenea sunt consemnate numeroasele subdiviziuni: „Dacă vom ține cont de cele amintite la propunerea Geometriei, a cărei *metodic special* o aflăm mai pe larg în *Instrucțiunea din anul 1888* de tefan Velovan” (ARÎSCDC, 1899); „Indicțiile metodice ce le aflăm prin manualele de *Metodica limbii române*, cum și prin articolele din revistele noastre pedagogice sunt unele și aceleași.” (FD 1911).

Ca urmare a dezvoltării conceptuale a pedagogiei, mobilitatea denotativă este semnalată sintagmatic. Din necesitatea denumirii specificului unor metode de predare, termenul *metod* adiaționează o serie de determinanți, de obicei neologisme, formând noi sintagme terminologice fixe⁶, unele cu definiții specializate. Pentru acestea am identificat modelul structural N₁ (metod/metod) + Adj.:

metod mechanic: „*metodul mechanic*, care se cuprinde în învățătura pe de rost, simplu numai prin deprindere și repetiție în alegerea și aplicarea celor învățate, s-a putut observa în propunerea moralei”;

metod fonetic/metoda fonetic: „de la părăsirea vechiului metod de silabizare este constatată că învățătorii folosesc la propunerea scrierii și citirii *metodul fonetic* după principiul scriptologiei. [...] Metoda de a purcede de la sunete la semnele lor, la litere, face să scoată dintr-un cuvânt normal, care reprezintă un lucru vădit, ce se poate intui, se numește *metoda fonetic*.”;

metod sunetariu: „El (Constantin Diaconovici Loga – s.n.) a scos din coalele elementare literisarea după *metodul cirilic* și a introdus *metodul sunetariu* și *metodul intuitiv*, se vede că dânsul cunoștea pedagogii europene renumite de pe acel timp”;

metod cirilic: „El a scos din coalele elementare literisarea după *metodul cirilic*”;

metod deductiv: „Această disciplină a coalei, gramatică, care ne învață a cunoaște legile limbii, regulile limbii, pentru ca să vorbim și să scriem corect, este încă un mijloc pentru scopurile limbii materne în coalele noastre populare, iar metoda ei este: *metodul* tinut înțeles sau *deductiv* menit pentru învățământul secundar și superior [...]”;

⁵ Liviu Groza, *Despre terminologiile științifice din perspectiva frazeologiei*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, fasc. XXIV, an IV, nr. 1(5), 2011, p.132.

⁶ Toate exemplele au fost preluate din „Almanach edat de Reuniunea învățătorilor dela coalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeului”, Editura Comitetului Reuniunii, Caransebe, 1899.

metod inductiv: „Metodul elementar sau *inductiv*⁷, care este cel mai nou, cel rațional, este contrariu celui deductiv sau tiințific și este menit pentru învățământul primar, adică pentru colile noastre populare.”;

metodul grafic: „Metodul instruirii în geografie poate fi: analitic, sintetic și *grafic*.”;

metod biografic: „La istorie se deosebesc următoarele metode: *metodul biografic*, care ne enăzăz istorioare de sine stătătoare despre persoane istorice moralmente însemnate, scoase din Istoria universală.”;

metod pragmatic: „*metodul pragmatic* ne arată legătura logică a evenimentelor istorice”;

metod cronologic: „*metodul cronologic* ia firul timpului și leagă de el întâmplările istorice pe rând, precum au urmat una din alta”;

metod sincronistic: „*Metodul sincronistic* pune evenimentele din diferite țări laolalt, voind să arate deodată câte s-au întâmplat în lume în unul și același timp.”;

metod regresiv: „*metodul regresiv*, de după care se începe cu adevărată întâmplările celor mai mari, porind tot înapoi până la timpurile cele mai vechi”;

metod comparativ: „*Metodul comparativ* scoate persoanele istorice din diferite timpuri și asemănându-le unele cu altele, caută să afle diferența sau asemănarea între ele.”;

metod analitic-sintetic: „Elevii se pregătesc acum pentru scrierea de semne de felurite linii și figuri combinate din linii, [...] iar pentru citirea analizarea propozițiilor simple în cuvinte, a cuvintelor în silabe și sonori. Aceste două operațiuni sunt de mare însemnătate pentru o scriere și citire regulată, care își au baza în adevăratul metod: *metodul analitic-sintetic*, după care se face analizarea vorbirii în sonori, și de la sonori la semnele lor, la litere.

Evoluția conceptual-semantică a pedagogiei ne indică o terminologie încă nefixată, dar cu un puternic caracter dinamic. Particularitatea aleatorie a exemplurilor ne permite să remarcăm predispoziția pentru exprimarea sintagmatică. Observăm o serie de sintagme terminologice fixe, precum și unele sintagme libere. O dovadă a lexicalizării în limbă este înregistrarea unor înțelesuri generale ale vremii: *metod deductiv*, *inductiv*, *metod fonetic etc.* Deși nu figurează toate înțelesurile, totuși au o frecvență destul de mare în textele didactice din presă, fiind o parte reprezentativă a frazeologiei de specialitate.

Cu toate că în lucrarea de față am scos în evidență un termen care respectă în mare măsură postulatele terminologice și permite existența unor contexte lingvistice specializate, nu putem ignora faptul că, în cazul acestui limbaj eterogen, nu toate contextele permit o facilă dezambiguizare. S-a constatat că buna cunoaștere a domeniului și a teoriilor pedagogice caracteristice unei anumite perioade oferă posibilitatea decodării corecte a acestei terminologii⁸.

Aceste minimale observații privind rolul contextului în conturarea specificității terminologiei pedagogice reliefează caracterul terminologic mai slab al pedagogiei.

⁷ Observăm că stabilirea unor relații de echivalență semantică-sintactică se realizează și în cadrul gloselor: *metodul elementar sau inductiv*. Acestea au avut rolul să asigure precizia și funcția denotativă a limbajului tiințific.

⁸ Ștefan Bărsănescu admite că în pedagogie există o mare diversitate de variante lexicale, dar nu este de acord cu unii autori care explică doar prin recurgerea la etimologie, deoarece termenii de bază au cunoscut „mai multe sensuri în funcție de etapele structurale de dezvoltare”. Acești termeni, scrie autorul, „au evoluat”. Spre exemplu *educație*, termen definit prin raportare la cuvintele lat. *educō -are* și *educō -ere*, primul însemnând „acțiunea de îngrijire a copilului”, iar al doilea „acțiunea de a-l scoate pe copil din starea de viață primitivă și a-l ridica la o viață de cultură”, în secolul al XIX-lea, pentru același termen sensurile de bază pierd din importanță, *educația* fiind definită ca proces de dezvoltare a fizicului și a psihicului unui tânăr. Vezi Ștefan Bărsănescu, *Limbajul tiințific și pedagogia*, în „Revista de Pedagogie”, nr. 4, 1979, p.51-55.

Bibliografie

- Bârs nescu, tefan, *Limbajul tiin ific i pedagogia*, în „Revista de Pedagogie”, nr. 4, 1979.
- Bidu-Vr nceanu, Angela (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, Bucure ti, Editura Universit ii din Bucure ti, 2000.
- Idem (coord.), *Lexic tiin ific interdisciplinar*, Bucure ti, Editura Universit ii din Bucure ti, 2001.
- Idem, *Lexicul specializat în mi care. De la dic ionare la texte*, Bucure ti, Editura Universit ii din Bucure ti, 2007.
- Idem, (coord.), *Terminologie i Terminologii*, Bucure ti, Editura Universit ii din Bucure ti, 2010.
- Idem, *Neologia semantic în lexicul specializat*, în „Analele Universit ii „Dun rea de Jos” din Gala i”, fasc. XXIV, an III, nr. 2(4), 2010.
- Groza, L., *Despre terminologiile tiin ifice din perspectiva frazeologiei*, în „Analele Universit ii „Dun rea de Jos” din Gala i, fasc. XXIV, an IV, nr. 1(5), 2011.
- Ursu, N.A., *Formarea terminologiei tiin ifice române ti*, Bucure ti, Editura tiin ific , 1962.

Dic ionare

- DA: *Dic ionarul limbii române*, editat de Academia Român sub conducerea lui Sextil Pu cariu, Bucure ti, tomurile I-II (A-C, D-de, J-lojni), Bucure ti, 1913-1949.
- DER: Alexandru Cior nescu, *Dic ionarul etimologic al limbii române* (DER), Edi ie îngrijit i traducere din limba spaniol de Tudora andru Mehedini i Magdalena Popescu Marin, Bucure ti, Editura Saeculum, 2001.
- DLR: *Dic ionarul limbii române* (DLR). Serie nou . Academia Român .
- Scriban: August Scriban, *Dic ionaru limbii române ti*, Ia i, Editura Presa bun , 1939.
- TDRW: H.Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* [Band I: A-C; Band II: D-O; Band III: P-Z], 2 überarbeitete undergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Harrassowitz, I: 1985; II: 1988, III: 1989.

Izvoare

- ARÎ CDC: „Almanch edat de Reuniunea înv torilor dela coalele profesionale gr.-or. din Dieceza Caransebe ului”, Editura Comitetului Reuniunii, Caransebe , 1899.
- FD: „Foaia Diecesan , Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebe ului”, (17 ianuarie 1886- 1950).
- ED: „Educatorul”. Organ oficial al Reuniunei înv torilor din eparhia Caransebe ului, Oravi a, (iunie 1909-1914).
- PPM: Naum Petrovici, *Pedagoghia i metodica pentru înv torii shoalelor or ene ti i s te ti*, Buda, 1818.